שמעתא עמיקתא

גליון ק"פ | פר' **תזריע - החודש** | ה'תשע"ד
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

תרופות שיש בהם תערובת חמץ, האם מותרות בפסח לחולה שאין בו סכנה

פתיחה
הוזהרנו מה"ת שלא לאכול חמץ בפסח, והאוכל ממנו כזית בכדי אכילת פרס חייב כרת. וכבר ידוע דהחמירו חז"ל באיסור זה טובא להרחיק האדם ממנו.
והנה "איסור" כגון נבלה המתערבת במינו (כגון בשר שחוטה) בטל מה"ת ברוב, ואם היא תערובת לח בלח מדרבנן בעינן ששים, מאידך אם האיסור התערב באינו מינו בעינן ששים מה"ת לבטלו. ואע"פ שדינים הנ"ל מה"ת תקפים אף לענין חמץ בפסח, מ"מ החמירו חכמים דחמץ בפסח אוסר בין במינו בין שלא במינו **במשהו** אפילו בהנאה, וכמו שפסק **השו"ע** רסי' תמ"ז. ובטעם חומרא זו נחלקו הראשונים, י"א דהוא משום דאית ביה כרת ולא בדיליה מיניה כולי שתא, וי"א דהוא משום דבר שיש לו מתירין, עי' **ביאור הלכה** (סי' תמז על סע' ב ד"ה חמץ) **ומ"ב** (שם ס"ק א) (ועי' עוד ביו"ד ססי' ק"ב).
ומ"מ היכא דאיכא הרבה צדדים להקל, סמכינן **אשאלתות** ודעימיה דס"ל דחמץ בפסח שוה לשאר איסורין ובטל בששים, כמבואר **במ"ב** (סי' תמז ס"ק ב). [ועי' **במ"א** (סי' תסז ס"ק יב) דספק משהו מותר, אבל **הרע"א** מפקפק עליו, **והבית יצחק** (או"ח סי' סו) חולק על המ"א משום דהוי דישל"מ (אולם עי' לעיל דה"ט אינו מוסכם). ועי' **בשבט הלוי** (ח"ז סי' נד)].
ומ"מ כתב **השו"ע** (סי' תמז סע' ד) דאם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בס', אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו. אולם **הרמ"א** (שם) פסק כן רק בתערובות לח בלח, אבל בדבר יבש שנתערב נקטינן דחוזר וניעור בפסח.
והנה תרופות שהמרכיבים שבהם טחונים ודקים כקמח, דינם כתערובת קמח בקמח הנחשבת כלח בלח כמבואר **במ"ב** (סי' תמז ס"ק יא), **ועיי"ש** (סי' תנג ס"ק יז) שנקט כן מעיקר הדין אף לקולא. (ועי' עוד שם בסי' תס"ו ס"ק ט"ז).
[והיכן שהחמץ הוא דבר המעמיד אינו בטל אפי' בס' וחייב לבערו, וכמו שפסק **המ"ב** (סי' תמב ס"ק כה). ומ"מ להרבה פוסקים דין מעמיד הוא דרבנן, עי' **במ"א** (סי' תמב ס"ק ט), **בפמ"ג** (שם ויו"ד סי' ק מ"ז ס"ק א), **בחכ"א** (כלל נג אות כט), **בהר צבי** (יו"ד סי' פג ד"ה הנה) **ועוד**.
וכ"ז לענין חמץ גמור, מיהו חמץ "נוקשה" שהתערב בפסח כת' **המ"ב** (סי' תמז ס"ק טו) דבטל בס' בשעת הדחק. וחמץ ש"נפסל מאכילת כלב" כתב שם (סי' תמב ס"ק מג) דאם נפל לתוך המאכל אפי' רק ברוב בטל. ודעת **החזו"א** (סי' קטז ס"ק ז ד"ה שם הי"ב) דה"ה חמץ שנפסל לאדם לחוד כל שנמוח ואינו ראוי לחמע בו בטל ברוב. ועי' עוד **בשו"ע** (סי' תמב סע' ד) דחמץ מעליא שע"י שנתערב אינו ראוי למאכל אדם (אבל ראוי לאכילת כלב), דאע"פ שמותר לקיימו כיון שאינו ראוי לאכילה, מ"מ אסור לאכלו עד אחר הפסח, דכיון דהוא אכלו אחשביה, ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון קע"ט].
מעתה יש לדון בדבר נחוץ בימי הפסח והיינו לענין נטילת תרופות שלא מופיעות במדריכי כשרות, דאע"פ שאין בהם בהכרח חמץ יש מהם יש בהם חשש חמץ, האם במקום שאין להם תחליף מותר לטלם.

א. חולה באכילת חמץ לצורך רפואתו
הנה איסור חמץ הותר לצורך חולה שיש בו סכנה הצריך לכך, וכמ"ש **המ"ב** (סי' תסו סס"ק א) **והכה"ח** (אות ז). אולם לחולה שאין בו סכנה אסור. [ולענין להתרפאות עם חמץ שעבר עליו הפסח, דעת **הכה"ח** (סי' תסו אות ח) כהחו"י דמותר לחשאב"ס להתרפאות בו, אבל לא דרך אכילה, אולם מסתימת דברי **השער הציון** (סי' תסו אות ד) משמע דמותר אף באכילה].
והיכן דצריכים קטניות לצורך רפואה, כגון עמילן קטניות וכדו', אף לבני אשכנז המחמירים ע"ע שלא לאכול קטניות בפסח, מ"מ לחולה שאב"ס (אם אין תחליף) שרי כמבואר **במ"ב** (סי' תנג ס"ק ז), אלא דהיכן דאפשר ללתותם לפני צריך לתיתה. (אלא דבתרופות בד"כ א"א לעשות כן כי התרופה תתקלקל). ובלא"ה אם הקטניות שבתרופה נפסלו מאכילת כלב ליכא איסור כלל כמ"ש **בשבות יעקב** (ח"ב סי' ה). (ודעת **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש פנ"ט אות ח) דלצורך קטנים מותרים ולא צריכים לתיתה).

ב. קטן באכילת חמץ לצורך רפואתו
מיהו תינוק אפילו **חולה קצת** הזקוק לתרופה שהיא חמץ גמור, כתב **במ"ב** (סי' שמג ס"ק ה) שיצווה לעו"ג לישא התינוק אל ביתו ולהשקותו חמץ. ועיי"ש (סי' תנ סס"ק יח) דאם א"א למצא נכרי על כל פעם ופעם, יש להקל שישאיר העכו"ם חמץ בביתו של ישראל כדי שיספיק לתינוק לכמה פעמים, ויאמר בפירוש שאינו רוצה לקנות את החמץ, ויצוה לקטן שיאכיל לתינוק, אבל הוא בעצמו אין לו להאכילו, וכ"ז אם אין התינוק מסוכן לזה, דביש סכנה אין צריך לדקדק בכ"ז כדי למהר באכילתו.

ג. היתר שלא כדרך אכילה לחולה שאב"ס
ואע"פ דמבואר דחולה שאב"ס אסור לו לאכול חמץ, מ"מ אם צריך חמץ להתרפאות, כגון תרופה שיש בה חמץ ראוי לאכילה (ואין לה תחליף), רשאי לאוכלה "שלא כדרך הנאתה" כמבואר **ברמב"ם** (יסה"ת פ"ה ה"ח), וכן פסק **בש"ך** (יו"ד סי' קנה ס"ק יד) דכל שאין דרך אכילה שרי לחולה שאב"ס (אם ליכא בהיתר), וכן מבואר **במ"ב** (סי' תסו סס"ק א). [ועיי"ש בש"ך שכתב שאדם בריא יזהר מזה ומשמע דאף לבריא מותר מעיקר הדין. וכן נקט **בשו"ת מהרי"א הלוי** (ח"א סי' נב) בדעת הש"ך. **ובשבט הלוי** (ח"ז ססי' קלה) מבואר שהלכה כהש"ך אלא דראוי להחמיר כי יש חולקים עליו. ועי' **בשד"ח** (מע' כ כלל כב ד"ה ועוד הרי הרש"ך וכו')].
ושלא כדרך הנאתן, היינו כגון שיערבב בה דבר מר, דבכה"ג הוי בכלל אכילה שלא כדרכה כמבואר **ברמב"ם** (יסה"ת פ"ה ה"ח), **בחזו"א** (או"ח סי' קטז סס"ק ז ד"ה שם הי"ב) ועוד. וכן אם יכרכנה בנייר וכדו', כמבואר **בשו"ע** (סי' תעה סע' ג) **ובמשנה למלך** (מא"א פי"ד ה"י-יא) דבכה"ג לאו דרך אכילה היא.
ולכאורה כמו כן מהני לעטוף בקפסולה נקיה המצויה בזמנינו בבתי מרקחות, וכן הוראת **הבד"ץ העדה חרדית** (מדריך הכשרות שנת תשע"ג עמ' 77) לענין תרופות בפסח שיש בהם משום איסור חמץ. אלא דשו"מ דדעת **הגרשז"א זצ"ל** (הליכ"ש פ"ה אות יח) דתמציות של מאכלים טובים בתוך קפסול אשר רגילים לעשות כן גם רק כדי להקל על הבליעה, יש להסתפק דחשיב בליעה כדרכה ולא ככרוך ע"י סיב כיון דנעשה מפני שע"י כן נוח יותר לבלוע. [ועי' **באג"מ** (או"ח ח"ג סי' סב ד"ה אבל) שכתי' ע"פ הרמב"ם (יסוה"ת פ"ה ה"ח) דמותר לעשות מלוגמא מחמץ בפסח אף לחולה שאין בו סכנה, משום שהוא שלא כדרך הנאתן, והביא הכ"מ מאורחות חיים דהוא מחמץ של נכרי והנכרי עשה המלוגמא, ולכן יכול כשיש לו צער טובא לעשות בפסח המשיחה בבית מרקחת של נכרי].

ד. גדר חולה שאב"ס שהותר לו אכילה שלא כדרכה
ולענין גדר חולה שאב"ס להתיר אכילה שלא כדרכה, לכאורה יש ללמוד מהא דמצינו בהלכות שבת **בשו"ע** (סי' שכח סע' יז) דחולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אע"פ שהולך, בכלל חשאב"ס נינהו. ולכאורה ה"ה בנ"ד. וכן נקט **באור לציון** (ח"ג פ"ח בהגה אות ב ד"ה ובגדר).
אלא דעי' **במנח"ש** (ק' סי' יז אות ג) שמסתפק דאפשר דשאני שבת שעיקר איסור רפואה הוא עבור חולה, ולכן אמרינן שרק בכה"ג הוא דשרי, משא"כ בנד"ד הרי יש גם שכתבו בדעת התוס' שמותר אפי' לבריא, וא"כ אפשר דבכל ענין של חולי קצת שרי, וצ"ע. ולמעשה מסתימת הפוסקים משמע כדעת האור לציון.

ה. חמץ בתערובת לצורך חולה שאב"ס
והנה אע"פ שמבואר דלחולה שאב"ס אסור לאכול חמץ לרפואתו (אא"כ שלא כדרך אכילה), מ"מ כל זה בחמץ בעין או שלא התבטל בערב פסח בס', אבל אם התבטל בערב פסח שרי, לא מביעא לדעת **השו"ע** (שם) דאף ביבש ביבש אין משום "חוזר וניעור", אלא אף להרמ"א החולק בזה, מ"מ י"ל דשרי לפי מה שמצדד **המ"ב** (סי' תמז סס"ק לג) להקל דחוזר וניעור הוא דוקא אם מבשל או אופה התערובת, ובנ"ד לית לן בה ומותר באכילה. ועוד דכבר מבואר לעיל שבתערובת דברים דקים חשיב תערובת לח בלח דלכו"ע אין משום חוזר וניעור. [ועי' **במ"ב** (סי' תמז ס"ק כא) דהא דחוזר וניעור הוא כשיש בתוכו ממשות, אבל אם איכא רק נ"ט אין חוזר וניעור. ועוד יש סוברים דחוזר וניעור אינו אלא מדרבנן, עי' **בערוה"ש** (סי' קט אות י ואות כב)].
אלא דהיכן שהחמץ נותן טעם בתרופה ואינו בטל, וכמו כן יש גלולות שמדבקים החומרים ע"י עמילן חיטה (ואפשר דהיא מחטה שהחמיצה) וע"כ אכתי צ"ע להתיר בזה. [והנה אף בגוונא דאיכא טעם בתערובת, אם היא אינה מבושלת יש לדון דאפ"ה האיסור מתבטל ברוב מדאו', דהרי **בפמ"ג** (פתיחה לתערובת ח"ג פ"ג ד"ה וענין וד"ה ומה שכתב) כתב דטעם כעיקר אינו אלא כשהתבשל האיסור בתערובת. אלא **דהחו"ד** (סי' קט ס"ק ה) **והחזו"א** (סי' לו ס"ק ב) חולקים עליו וכדבריהם משמע **במנחת כהן** (ח"ב ספ"א ד"ה והנה כמו שנקראת) עיי"ש במוסגר, ומ"מ אף לפמ"ג אסור מדרבנן וכ"ש בפסח דהוי איסור משהו. ובכה"ג יש לצרף דעת הי"א בסימן תמ"ז סע' ט' דחד בתרי בטל בפסח ביבש ביבש. אלא דמחמת דקותו י"ל דחשיב כקמח בקמח שרבו הסוברים דהוי כתערובת לח בלח, עי' **במ"ב** בסי' תמ"ז ס"ק י"א ובסי' תנ"ג ס"ק י"ז **ושעה"צ** שם].

ו. ביטול בתערובת שהדרך לעשותה באופן זה
ובאמת אף במקום שיש שיעור ביטול אכתי יש לדון אם שייך ביטול בנ"ד. דהנה **השו"ע** (סי' תמב סע' ד) כת' דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אף על פי שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח, ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו, ע"כ. ומשמע דבגוונא שמבטל לכתחלה אינו בטל. אולם **מהרמ"א** שם משמע שכוונת השו"ע לאסור משום חוזר וניעור, אלא שלפי דבריו קשה שהרי כבר מבואר לעיל דדעת השו"ע דאין משום חוזר וניעור. ובאמת דעת **המ"א** (שם ס"ק א) שכוונת השו"ע דכל שדרך לעשותו ולתקנו עם חמץ אינו בטל וכמבואר **ברשב"א** (ח"ג סי' ריד) בשם הראב"ד, המובא **בב"י** ביו"ד ססי' קל"ד שכל מאכלי שהרופאים נותנים לחולים נקרא דרך עשייתו ואינו מתבטל. (והוכיח שהוא מדרבנן ועי' בסמוך בשם הנוב"י), וכן דעת **הפר"ח** (סי' תמז על סע' ד ד"ה ולענין). וכ"כ **הגר"ז** (סי' תמב קו"א אותיות ה ויא), וכן דעת **הרי"ו** (נ"ה ח"ה מו.) והובאו נמי דברי הרשב"א **בנש"א** (פסח כלל קל סי' לג), **בחכ"א** (כלל נג אות לט), **בג' מהרש"א** (סי' קלד סע' יג) **ובחמד משה** (ססי' תמז).
אולם **הפת"ש** (יו"ד שם סס"ק ח) הביא להלכה דברי **הנוב"י** (תנ' יו"ד סי' נו) שכתב דהרי"ף, הרמב"ם והרי"י מיגאש חולקים על הרשב"א וסיעתו. והכריע שם כהראשונים המקילין מאחר דאף להרשב"א אינו אלא מדרבנן שעיקר טעמיה שכל דבר שעיקרו כך חיי' שמא יפרצו. ועיי"ש שהוכיח **שהשו"ע** (יו"ד סי' קטו סע' ג) חשש קצת לדעת הרשב"א וע"כ נקט לאסור במקום שאין מנהג להקל, ע"כ. **ובאור לציון** (ח"א סי' לד) כתב דלדעת השו"ע להחמיר במקום דאיכא שתי סברות להחמיר סברת הרשב"א וסברת הסוברים דאמרינן חוזר וניעור בפסח, ע"כ. ולפי מבואר לעיל באות ה' לא שייך בתרופות חוזר וניעור. ועי' **במחצה"ש** (סי' תמז סס"ק מה) שביאר דאף למחמירים היינו היכן שהאיסור מעמיד את התערובת, כלומר שבא לתקן את הטעם. וזה לא שייך בנ"ד. אולם **מהחמד משה** (שם) משמע דלא ס"ל כהמחצה"ש. **ובמ"ב** (סי' תמז ס"ק יד וקב) מבואר דס"ל להחמיר כהרשב"א ומסתימת דבריו משמע דלא ס"ל לחלק חילוקים הנ"ל. ועי' עוד בזה להלן אות י'.
ולפי"ז יוצא לכאורה שתרופות שמעורב בהם חמץ שמועיל להם ביטול ואף למחמירים אין החמץ בטל אלא מדרבנן. אולם עי' **במבית לוי** (חודש ניסן עמ' ח וחודש ניסן, אייר, סיון עמ' כז אות א) בשם **הגר"ש ואזנר שליט"א [זצ"ל]** שסמך על ביטול בחמץ שבתרופות. שו"מ **במנח"י** (ח"ח סי' סח ד"ה וגם) שיש להקל בכל לצרוך חשאי"ב כי אין זה אלא מדרבנן ועוד דכמה חולקים ע"ז (ועיי"ש שיצא להתיר עפי"ז תרופות הומאופטיות, עיי"ש). ועי' עוד **בתשובות והנהגות** (ח"א סי' רצו).

עבודת המועדים

חודש ניסן וההכנה לחג הפסח

הנה עומדים אנו בפתחו של חודש ניסן, חודש הכולל פרטים רבים, החל מפרשת החודש שבשנה זו חלה יחד עם ראש חודש, והן ימי חודש ניסן שמיוחדים הם מצד עצמם, והן מצד ההכנה לחג הפסח הממשמש ובא, ונראה להתבונן בכמה נקודות בעבודת ימים אלו.

פרשת החודש וחודש ניסן
כתב ר' צדוק הכהן (פרי צדיק פרשת החודש, ו) "דמה"ט נקרא ראש חודש ולא 'תחילת חודש', שהוא ראש של כל החודש, והיינו שכל קדושת החודש כלול בראש חודש ובתר רישא גופא אזיל. וצריך להרגיש הקדושה מהרגל שבו באחד בו שהוא ראש החודש... וזהו "ראש השנה לרגלים" שכל קדושת המועדות כלולות ברגל דפסח, וזהו שנא' "החודש הזה לכם ראש חדשים" שנכלל בו קדושת כל המועדות שבכל החדשים". ושם עוד **"ומראש חודש צריך להשיג ולהרגיש קדושת המועד שיבוא בחודש זה, והוא ראש השנה לרגלים, שממנו מסתעף כל קדושת הרגלים. וכשחל ראש חודש בחול צריך לקרות בשבת שקודם ר"ח פרשת החודש, שבשבת שלפניו צריך להרגיש קדושת ראש חודש שיהיה בימי המעשה שאחריו, כמו שאמרנו כמה פעמים דשבת כולל כל קדושות שיבואו בימי המעשה שאחריו כמ"ש ברכתו מכל הימים וכו', וכלול בשבת זה קדושת ראש חודש שכולל רגל שבו שהוא שורש כל המועדים"**. ולמדנו מזה גודל מעלת ראש חודש ניסן והשבת שלפניה, ויה"ר שנזכה לשפע הקדושה הנשפע בשבת זו, הן לחודש ניסן והן לכל השנה.
שבר"ח ניסן מתחדש השפע על כל השנה, והוא עפ"י מה שהביא שם (עמ' ט) בשם הגר"א לבאר מה שאין נופלין על פניהן בכל חודש ניסן שהדבר נרמז בפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים" כלומר דכל החודש הוא כמו ראש חודש, ולכן כולו אסור בתענית. עוד הביא בשם השל"ה (מסכת פסחים כא, ד) שכתב שבכל ימי חודש ניסן יש קדושת ראש חודש, וביאר בזה כי כל החודש הוא בבחינת "ראש חודש" לכל חדשי השנה, וזהו שנרמז בפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים".
כתב **בקונטרס בעניני חודש ניסן** להגר"ח קרלנשטיין בגודל מעלת ר"ח ניסן "והנה כל ראש חודש משפיע על כל החודש, וכמו שכתבו הקדמונים ז"ל דכמו שהנהגת האדם בראש השנה משפיע על כל ימות השנה, עי' ברמ"א או"ח סי' תקפ"ג בשם הירושלמי שלא יישן אדם בר"ה כי ע"י מזלו יישן כל השנה, עיי"ש. כמו כן הנהגת האדם בראש חודש משפיע על כל החודש, ולכן נקראו "ראש", ראש השנה, ראש חודש, ולא "תחילת השנה" או "תחילת החודש" [והביא כן מר' צדוק הכהן פרי צדיק ח"ב דף קיט]... וזהו כי כמו שהראש שהוא משכן המח משפיע על כל האברים וממנו נמשך החיות לכל הגוף, כן ראש החודש משפיע על כל החודש, וכל מה שיש בימי החודש נמצא בכח ביום ראש חודש שהוא יום לידת החודש... ולכן ג"כ הפעולות שעושה האדם ביום ר"ח משפיעין על כל החודש".
ולפי"ז כתב "ומעתה הרי מתבאר לן ג"כ טעם חדש להענין הנ"ל דבר"ח ניסן מתחדש השפע על כל השנה, דהנה לפי הנ"ל דכל חודש ניסן הוא בבחי' "ראש חודש" לכל חודשי השנה, אזי הרי נמצא דכל חודש זה משפיע על כל השנה, וכיון דכל החודש מושפע מיום ראש החודש אזי הרי גם כל חודש ניסן מושפע מיום ר"ח ניסן, ונמצא ממילא דיום ר"ח ניסן יש בו התחדשות על כל י"ב חודשי השנה".

ניקוי הבית מחמץ
והנה ידוע דברי חז"ל שהחמץ רומז ליצה"ר (עי' ברכות יז. ברש"י שהשאור שבעיסה הוא יצה"ר המחמיצנו) וכתב על זה הרדב"ז בתשובה (סי' תתקע"ז וח"ג סי' תקמ"ו) "ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי החמץ בפסח רמז ליצה"ר והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש אותו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפילו כל שהוא לא בטיל" והיינו שלכן מצינו חומרא מיוחדת מה שלא מצינו בשאר איסורים, שחמץ אין לו ביטול.
וכתב על זה החיד"א (שמחת הרגל) "הנה נמצא לפי דברי הרדב"ז, דהרמז של החמץ הוא הפשט, כי כל החומרות האלו לעורר האדם שצריך

ז. חולה שאב"ס באיסור חצי שיעור

והנה בדרך כלל אין בתרופות וכדו' שיעור כזית חמץ, אלא חצי שיעור ותו לא. ומצינו **במאירי** (יומא עד: ד"ה חצי שיעור) דס"ל דהיכן שמגלה דעתו להדיא דאין כוונתו להשלים השיעור ליכא משום איסור ח"ש מה"ת, ולשיטתו י"ל דה"ה בנ"ד כיון דאין דעתו לאכול יותר מהמינון, ואדרבה אם יקח יותר ממה דבעי מזיק לו, י"ל דאין כאן איסור תורה. אולם אף לדידה איסור דרבנן מיהא איכא. אלא דבגליון קט"ו הוכחנו בס"ד דאין דעת המאירי מוסכמת.

ועוד מצינו צד היתר בזה **באלף לך שלמה** (לגר"ש קלוגר יו"ד סי' רב) שיצא לחדש דחצי שיעור אף דאסור מן התורה מותר שתייה ואכילה אף לחולה שאין בו סכנה, דחצי שיעור קיל מאיסור דרבנן, ואע"פ **שהרמ"א** (יו"ד סי' קנה סע' ג) פסק שאסור לחולה לאכול או לשתות איסור דרבנן אם אין בו סכנה, מ"מ שאני איסור ח"ש דקיל טפי.

אלא שבגליון מ"ד הוכחנו בס"ד מדברי הפוסקים דלא כהחכמת שלמה, ואף הוא שם סיים שמתיירא לסמוך על זה לבד, אלא בצירוף עוד טעמים. [ובספרו **חכמת שלמה** (או"ח ססי' שכח) פסק הכי במקום סכנת אבר]. וכן **השער הציון** (סי' תסו אות ו) כתב שאסור לחולה שאין בו סכנה לאכול אפי' כל שהוא חמץ משום שחצי שיעור אסור מה"ת, ע"כ. ומסתפקנא אם דברי הגרש"ק הוי צירוף לקולא [אולם **בצי"א** (ח"ו ססי' טז ד"ה והנה בספר האלף) צירף דעת הגרש"ק].

ח. באיסור חצי שיעור בתערובת

אלא דבנ"ד דאינו אלא חצי שיעור בתערובת ודאי קיל טפי, דכבר כתב **בעל העיטור** (הכשר הבשר ש"א עמ' טו:) דבכה"ג ח"ש אינו אסור. וכן הוכיח מדברי **הרמב"ם במנחת כהן** (ספר התערובת ח"א פ"ד ד"ה ולכאורה), אלא דכתב שהוא אסור מדרבנן, וכן נקטו **המהרש"א** (פסחים מד. על ד"ה לענין חמץ) **והחו"ד** (סי' קד ביאורים סס"ק א וסי' קט ביאורים ס"ק ה' ד"ה והא דקאמר). וכ"כ בדעת הרמב"ם **בג' מהרש"א** (סי' צח על סע' ו)] ולפי דבריהם בנ"ד קיל טפי. [ומדבריהם איכא נפ"מ לענין ספיה לקטן לדעת **הביאור הלכה** (ססי' שמג) בשם **הרע"א** באיסורים דרבנן לצורך הקטן מותרת].

אלא דדעת **הרדב"ז** (לשונות הרמב"ם סי' קמג) **כהר"ש** (טבול יום פ"ב מ"ג) דאף בכה"ג אסור מה"ת (וכתב כן אף אליבא דהרמב"ם), וכן מסיק להחמיר **הפמ"ג** (פתיחה לתערובת ח"ב פ"ב) **והג' מהרש"א** (סי' צח שם). ומ"מ יש כאן עוד צירוף להקל בדבר, אבל לידי היתר לא הגענו. [ושו"ר **בצי"א** (ח"ו ססי' טז ד"ה ושנית) שגם צירף שיטות הנ"ל. ועי' **במהר"ש אנגיל** (ח"ח סי' יב) שצירף עוד דעת הסוברים דאיסור ח"ש הוא מטעם אחשביה, והרי לצורך רפואה לא שייך אחשביה כמבואר לקמן. ועי' עוד לענין ח"ש בתערובת **ביד המלך** (חו"מ פ"א ה"ו ד"ה ולפי הנחה), **בחזו"א** (טבול יום סי' ג ס"ק א), **בקהלות יעקב** (פסחים סי' לח), **במנחת יצחק** (ח"ז סי' לט ד"ה ונ"מ והנה הא דח"ש ע"י) **ובשד"ח** (מע' הח"ת כלל טו)].

ט. דרך אכילה בבליעת תרופה (המותרת לחשאב"ס)

ובגוונא ש"בולע" התרופה (כגון בגלולות), יש לצרף דעת **התורת חיים** (חולין קכ. ד"ה לחם) דבליעה אינו דרך אכילה, והא דמצינו ד"בלע מצה יצא" שאני התם דלא בהנאה תליא מלתא דמצות לאו ליהנות נתנו. ולפ"ז ה"ה לענין גלולות שיש בהם חמץ דכיון דרק בולעים אותם אין כאן איסור דאו' בבליעתם.

אלא דכבר דחה דבריו **הנוב"י** (יו"ד ק' סי' לה). וכן נראה מדברי הפוסקים שכתבו טעמים אחרים להא דבלע מצה יצא, עי' **במו"ק** (סי' תעה), **בגר"ז** (שם אות כו), **בערוה"ש** (שם אות יד) **ובלבוש** (שם אות ג). ושו"מ שכדברינו כתב **בבינת אדם** (סי' עא). וכן פסק **הגרשז"א זצ"ל** (הלכ"ש פ"ד הגה ז ופ"ט הגה קיא), ובר מן דין י"ל דכיון דגלולות אלו דרך אכילתם ע"י בליעה דוקא, אף התורת חיים יודה דזו דרך אכילתם, ושו"ר שכעין זה כתי' **בהר צבי ובמנח"ש**, אלא דשוב כתי' סברא הנזכרת בסמוך.

אולם שו"מ **בהר צבי** (יו"ד ססי' צז) **ובמנחת שלמה** (ק' סי' יז) שכתי' דדוקא באוכל שרגילים ללעוס ולאכול אמרינן שגם בליעה חשיב כדרך אכילה, משא"כ בדבר דלא חזי כלל לאכילה ועומד רק לבלוע, ע"כ. [אלא דהיתר זה שייך בגלולות שהם ע"י בליעה שלא כדרכה אבל סירופים ומציצות אינם בכלל זה].

י. היתר מחמת שהחמץ שבתרופה אינו ראוי לאכילה

אלא דכל זה אם החמץ המעורב בתרופה ראוי לאכילה, אמנם בדרך כלל אין מרכיבי החמץ שבתרופה ראויים לאכילת כלב, וא"כ אין כאן אלא אכילה שלא כדרכה דמותרת לחולה אפילו שאין בו סכנה כנ"ל. ואע"פ **דחמץ שנפסל מאכילת כלב"**, כתב **המ"ב** (סי' תמב ס"ק מג) דאיכא משום "אחשביה". מ"מ כבר כתב **היד אברהם** (ססי' פד) דכל שמתכוון לרפואה לא שייך אחשביה. וכן נקטו **הכת"ס** (או"ח סי' קיא) **והיד יהודה** (סי' קג פה"א רס"ק ח). וכן פסק **האג"מ** (או"ח ח"ב רסי' צב ד"ה ובדר) כיון דאף דברים מרים ומאוסים נוטלין לרפואה. [ובר מין דין יש לצרף דעת **הר"ן** (פסחים על כא:) **הריטב"א** בשם רא"ה ודעמייהו דליכא איסור בחמץ שנפסל מאכילת כלב אף לבריא. ועי' **במ"ב** (סי' תריב ס"ק טו) שכתי' לענין יוה"כ דאף אוכלים שאינם ראוים לאכילה יש איסור לאכלם לכתחלה מדרבנן, ואפי' בחצי שיעור מהן ג"כ יש "ליזהר" לכתחלה, ע"כ. ודלא כהראבי"ה שמתיר בכל גוונא אף לענין יוה"כ ושם איירי לבריא, אולם לחולה ודאי קיל טפי].

ואע"פ **שבערוגת הבושם** (סי' צט) דעתו להחמיר מטעם אחשביה משום חומרא דפסח, מ"מ המיקל בנ"ד לא הפסיד דהא דאחשביה אינו אלא חומרא מדרבנן כמ"ש **המ"ב** (סי' תמב ס"ק מג), ובפרט דיש לצרף כל צירופים הנ"ל. וכ"כ להתיר **החזו"א** (או"ח סי' קטז סס"ק ח ד"ה ודין א) אף לענין חמץ שנפסל "מאכילת אדם". וכן פסק **בתשובות והנהגות** (ח"א סי' רצו) [ועוד דאף אם נימא דאיכא מיעוט המצוי שיש בהם חמץ מ"מ באיסור דרבנן לא חיי' למיעוט המצוי אלא דוקא לרוב, כמבואר **במ"ב** (סי' נה ס"ק לא), ואין לומר דבחמץ לא אזלינן בתר הרוב, דהרי **בשו"ע** (סי' תסז סע' ד) **ובצ"צ** (סי' לב הובא בחק יעקב סי' תנג ס"ק טז) מבואר דאזלינן בתר רובא (עיי"ש במ"א). ואע"פ דצ"ע ע"ז ממש"כ **החק יעקב** (סי' תלט ס"ק ו) **והמ"ב** (שם ס"ק ו), כבר עמד בזה **בדעת תורה** (סי' תלט ד"ה ואם) ולפי דברי **הפנ"י** (פסחים ט: ד"ה תשע) שחילק בין רובא דליתא לרובא דאיתא קמן יש ליישב, ואכמ"ל].

ואף שמצינו **לשאג"א** (סי' עה ד"ה ומסתברא) ודעימיה דס"ל דאיכא אחשביה ברפואה, מ"מ בנ"ד אינו אלא בתערובת דלא שייך אחשביה כלל כמבואר **במ"ב** (סי' תמב ס"ק מג) **ובחזו"א** (שם ס"ק ז ד"ה שם הי"ב), **ועיי"ש** (שם ד"ה טבלאות) שכתב דחמץ שנפסל המעורב בסמי רפואה לא שייך אחשביה משום דדעתו על הסמים (ולא על החמץ).

ועוד דכיון שאינן ראויים לאכילת אדם וא"א להפריד הקמח אינו בכלל ראוי לחמע בו עיסות אחרות. ואע"פ **שבחזו"א** סי' קי"ז ס"ק ה' משמע דחזר בו לאסור התרופות הנ"ל, מ"מ עי' **באורחות רבינו** (פסח עמ' צד אות י) דהחזו"א התיר לקחת תרופות מרות ולא חשש לאחשביה. אלא דבאמת יש לדון בדעת **המ"ב** לענין אחשביה ברפואה, דהרי לענין התריאק"ה דהיא תרופה כמבואר **ברדב"ז** (ח"ג סי' תתקט) **והגר"ז** (סי' שמב אות כב), כתב (המ"ב) בס"ק כ"א דהוא נפסל מאכילה ואסור לאוכלו משום אחשביה. ואפשר לומר דאין כוונת המ"ב לאוכלם במקום חולי, אלא בכל אדם מיירי וכן משמע מסתימת לשונו ושאר הפוסקים (ועיי"ש ברדב"ד ובגר"ז דלא פירשו דאסור משום אחשביה). וכ"ז לפי **המ"ב**, אולם דעת **החזו"א** (סי' קטז ס"ק ז) **והגר"ח** (מא"א פט"ו) דבאמת ראויה לאכילת אדם ועיי"ש הטעם דמותרת בשהייה.

והיכן שגדול נותן את התרופה לקטן יש לדון דלא שייך ספיה לקטן אף לדעת הסוברים דאיכא אחשביה בתרופות, די"ל דלא שייך אחשביה דלקטן אין דעת, ובפרט בתרופות שאין להם טעם ערב שהקטן אינו אוכלם לרצונו כלל, אולם אפשר דדעת הגדול המאכילו מחשיב האוכל עבור הקטן, וצ"ע [ויש לציין דקיימת חובה ע"פ חוקי הממשלה לציין בעלון לצרכן שהתרופה מכילה גלוטן חיטה, כי הוא עלול להזיק לחולי צליאק, כן הובא **במדריך הכשרות - שארית ישראל** (גלאט שנת תשע"ג עמ' 92) ע"פ מנהל משרד הבריאות. וכן א"ל מומחי כשרות, אלא דמ"מ אינם חייבים לדווח כל מיני מרכיבים שיש בהם חשש חמץ].

-מסקנא דדינא-

לקיחת תרופות שיש בהם חשש חמץ לחולה שאב"ס

תרופות שאינם מופיעות במדריכי הכשרות, אם יש בהם צורך בלקיחתם (ואין תחליף להם) מותר לקחתם, דכיון דרוב התרופות אף כשמעורב בהם חמץ אינו ראוי לאכילת כלב, ועי"כ יש לסמוך על כל הצדדים הנ"ל (ח"ש בתערובת, דליכא אחשביה בדבר הנפסל מאכילה, ועוד דיש סוברים דמהני ביטול בפסח וכו'), וכן שמענו ממומחי כשרות.

ובמקום דוחק גדול, אף בתרופות שיש בהם טעם, י"ל כנ"ל שהרי נתברר ע"פ מומחי כשרות דאף בגוונא שיש בהם חמץ ברוב הפעמים החמץ שבהם פסול מאכילה והטעם הערב אינו מחמתו, וכבר כתי' **החו"ד** (סי' קג ס"ק א) ועוד פוסקים דדבר פגום אפי' חזר ותיקנו בדברים המתבלים מותר. ואף לסוברים (והכי קיי"ל) דחמץ שנפסל לגמרי ונותנים אותו בתערובת על דעת לעשות דבר הראוי לאכילה (וכגון יי"ש) אסור מה"ת (עי' בזה **במנחת יצחק** (ח"ז סי' כז)), מ"מ הכא אינו ראוי לאכילה, אלא דיש בו טעם לצורך בליעתו, אבל אין הדבר בכלל אוכל, והאכלו אדרבה ניזוק ממנו אא"כ לוקח המינון המיוחד לצורך חוליו. ויש לציין (ע"פ מומחי כשרות) דויטמנים ותוספי מזון, חמירי טפי כי בדרך כלל החמץ גופא הוא דבר התועלתי, וע"כ לא שייך סברת החזו"א אלא סברת הסוברים דליכא אחשביה ברפואה.

שו"ר שכן פסק **בעל השבט הלוי שליט"א [זצ"ל]** (מבית לוי חודש ניסן עמ' ח וחודש ניסן, אייר, סיון עמ' כז אות א) אלא שהוסיף דכדאי לערבם עם דברים מותרים כדי שיהיה ודאי ששים, ודו"ק. [ועי' **בנשמת אברהם** (ח"א סי' תסו עמ' רסה ד"ה ובזמנינו) שרוב הטבליות עשויות עם עמילן הנעשה מקטניות, ואפי' המיעוט שמעורב בהם החמץ נפסל מאכילת כלב לפני הפסח, ובודאי יש להתיר לחולה שאין בו סכנה לקחתם בפסח. והיכן דאיכא ספק יש לדון מדין ספק דרבנן לקולא דכיון דמיעוט המצוי שאין בהם חמץ ממש, ע"כ. ועי' לעיל דבעמילן קטניות אין חשש במקום חולי].

דין תרופות שאינן דרך הפה

וכ"ז בתרופות שבליעתם בפה, אולם משאפים, טיפות עינים ואזניים, פתילות, זריקות ומשחות רפואיות לשימוש חיצוני, על העור מותר להשתמש בהם בכל גוונא. [עי' לעיל דאיסורי הנאה שלא כדרך אכילתם שרי. ועי' מש"כ בס"ד בזה בגליונות קל"א וקע"ט לענין סיכה כשתייה. וכנ"ל הובא במדריך הכשרות מהבד"ץ העדה חרדית (פסח שנת תשע"ג עמ' 125)].

מכירת התרופות במכירת חמץ

ולענין שיהוי התרופות שיש בהם חמץ וכדו', עי' **בכסף משנה** (יסה"ת פ"ה ה"ח) דחמץ גמור אפי' במקום דשרי לצורך חולה שלא כדרך הנאתו, מ"מ יש בו משום איסור ב"י וב"י אא"כ הוא של נכרי. וכן פסק **המ"ב** (סי' תסו ס"ק א). וכן הדין לענין חמץ נוקשה דאסור לשהותו אלא דאין עוברים עליו, אלא אסור רק מדרבנן.

אולם בדרך כלל אפילו תרופה שיש בה חמץ החמץ נפסל מאכילת כלב (קודם פסח כנ"ל בשם מומחי כשרות), ובכה"ג אין משום ב"י וב"י כמבואר **במ"ב** (סי' תמב ס"ק מד), ומ"מ כל שנפסל ע"י עכו"ם בפסח הוי כנפסל לפני פסח דשרי כמ"ש **המ"ב** (שם).

ולפ"ז מעיקר הדין אין חובה למכור את התרופות בערב פסח (בפרט דבדד"כ אף על הצד דיש בהם חמץ מ"מ אין בהם אלא פחות מכשיעור, ודעת **החכם צבי** (ססי' פו), **הדגמ"ר** (סי' תמב על המ"א ס"ק י), **השאג"א** (ססי' פא) ועוד, דליכא איסור ח"ש מה"ת בב"י וב"י, ועי' **בביאור הלכה** (סי' תמז סע' יא ד"ה בין חמץ), ואכמ"ל).

ולמעשה המנהג **להחמיר** למוכרם במכירה ערב פסח, ומ"מ הב"ד המוכר החמץ לעכו"ם מתנה עם העכו"ם שאם יהיה צורך לקחת מהם שלא יקפיד על כך.

להתרחק מאוד מן היצר הרע, ולחפש בחורי ובסדקי חדרי לבו אם שמץ של יצה"ר נמצא בו, ולמהר לבערו ולשורפו באש התורה, ולהזהר מאוד בבל יראה, וכולי האי ואולי ינצל מהיצה"ר".

ונמצא לפי זה שיכול האדם לכוון בשעת הנקיון לפסח שכשם שמבער את החמץ כך מבער את היצה"ר מקרבו וכמש"כ החידושי הרי"ם (עניני פסח) "כשם שצריכים לבער מביתו כל החמץ והזוהמה ולהכשיר ולנקות את הבית ואת כל הכלים, כך צריכין לבער מקרבו לכבוד פסח את כל הרפש והזוהמה שנצטברו במשך כל השנה, וזהו שאמרו חז"ל 'משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן למצוה'". וכ"כ בספר קב הישר (פרק פט) "ונכון ללמד לבית ישראל בהיותן מגעילין ומלבנים הכלים מפני החמץ, שיכוונו שכמו כן יבער הקב"ה את היצה"ר".

ההכנה הרוחנית לחג הפסח

מיוחד הוא חג הפסח משאר החגים, הן מצד הלכותיו הרבות ולכן נאמר דין מיוחד של "שואלין ודורשין בהלכות הפסח שלושים יום קודם החג", והן מצד הענינים הרבים הדורשים הכנה רוחנית, כגון עניני חמץ ומצה, ההכנה לקיום מצוות האכילה שבליל הסדר, וכן קיום מצות סיפור יציאת מצרים ועוד. וראוי לכל אחד לקבוע לעצמו זמן לעיין בעניני החג ולהכין עצמו בהכנה הראויה, וכמו שכתב **הג"ר ישראל אליהו ויינטרוב זצ"ל** (הובא בספר "אגרות דעת" אות קס"ה) **"דבר שקיבל ערך בעיני האדם אז תהיה תגובת הנפש אליו במקביל. הערכה של הדברים שבקדושה הוא כפי מה שהכיר והשיג אותם דוקא. ההתבוננות היא הפתח להכנס להערכה. כדאי להשקיע בכל יום שעה לכה"פ ללמוד מאמרים מענינא דפסח המגביהים ערך הימים בעיני האדם, ולהתבונן בהם. ואז כשיבוא שעת הסדר שהוא הלמעשה מזה, תגיב הנפש לכל מה שספגה באופן ספונטני. ינסו זה ויראו האמת בזה"**. וכל זה מלבד ההכנה הנדרשת להגדה של פסח, הן בפירוש המילים והן במהות הענינים ועומקם. והחכם עיניו בראשו למצוא זמן בתוך כל טירדות דמצוה, להגיע גם בהכנה הרוחנית הנדרשת לחג קדוש זה.

קדושת ליל הסדר ואכילת מצה

עוד יש לדעת את גודל מעלת וקדושת ליל הסדר, וכמו שכתב הג"ר חיים ברים (מרבה חיים פ"ד) "מה נורא הוא הלילה ליל התקדש החג ליל הסדר, לילה המאירה בשחקים ולדרים על הארץ כאור יום מהאור הנערב הגנוז לצדיקים מששת ימי בראשית, אין לילה כמוהו בכל השנה כולה כמו ליל זה המסוגלת ומיועדת להתעלות ולקרבת ה', הוא הלילה שהתורה הקדושה מעידה עליה (שמות יב, מב) "ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליל שמורים לכל בני ישראל לדורותם"...".

עוד כתב (שם פרק טו) בענין קדושת אכילת המצה: **"בראש כל מועדות נשאת פסח, ובראש קדושת ליל הסדר נשאת מצה, זר לא יבין זאת כיצד אפשר להעמיס כמות כה גדולה של קדושה וטהרה בכזית אחד של מצה שהוא לכאורה קצת קמח ומים, ועם כל זה אם עושים אותה כראוי בשמירה ובכוונה של לשם מצת מצוה הרי זה מתעלה בערך רם ונישא עד שאין דומה לה, ויעידון יגידון על כך כל לב משכיל ונכון כמה רגשי קודש מתמלא הלב בגעגועים וכיסופי קודש עזים למצוה חביבה זו"**.

יעזרנו ה' להגיע ללילה קדוש ונשגב זה, ולקיים כל מצוותיו מתוך שמחה אמיתית והתעלות הרוח והנפש, וצריך הרבה תפילה וסייעתא דשמיא לנהוג את ההנהגה הראויה והנכונה בלילה זה, שמצד אחד כולו קדושה והתעלות ורוממות, וכפי גודל הקדושה והרוממות מנסה היצה"ר להביא את האדם לידי נסיונות שונים של כעס וקפידא וכדו', וצריך הרבה הכנת הנפש להתגבר על כל נסיונות אלו ולזכור שאע"פ שמצידנו רוצים ושואפים אנו לקיים את מצוות הלילה בדרגה המרוממת והגבוהה שאפשר, ומאידך עלינו להיות מוכנים שכל מה שיהיה בפועל זהו רצון ה', וזהו הטוב ביותר עבורנו, וכידוע ממעשים על כמה מגדולי ישראל שהכינו מצות מהודרות מאד וברגע האחרון נלקחו או נשברו וכדו', וידעו לעמוד בנסיון ולא לבוא לידי כעס. ויהי"ר שלא נבוא לידי נסיון, ונזכה לכל הארות והשפעות לילה קדוש זה, ולנצל כראוי את כל ימים קדושים אלו, הן ימי ההכנה לחג הפסח, הן ליל הסדר וחג הפסח עצמו, והן ימי ספירת העומר שבאים אחריהם, שזו התכלית של כל יציאת מצרים להכין עצמנו בעזהי"ת לקראת מתן תורתנו.

נערך ע"י מחבר קונטרס
"עבודת חג הפסח וליל הסדר"
מסדרת עבודת המועדים

העלון נתרם לע"נ
מרת מינגה בת מרדכי ע"ה

© **שמעתא עמיקתא**
AMIKTA571@GMAIL.COM